

ՎԱՋԵ ԹՈՐՈՍՅԱՆ

Եվրոպական տարածաշրջանային կրթական
ակադեմիայի հանրային իրավունքի ասպիրանտ

ԱՇԽԱՐՀԻԿ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԾԱԳՈՒՄՆ ՈՒ ԶԱՐԳԱՅՈՒՄԸ ՊԱՏՄԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

Մարդկության պատմության կարևորագույն նվաճումներից է աշխարհիկ պետության գաղափարը, որը իր մեջ ամփոփելով այնպիսի հայեցակարգային առաջնահերթություններ՝ ինչպիսիք են օրինակ պետության և եկեղեցու առանձնացումը, մտքի, խղճի և կրոնի ազատության երաշխավորումը, կրթության աշխարհիկությունը, այսօր առավելապես դիտարկվում է ժամանակակից աշխարհի զարգացման հիմնական ուղենիշներից մեկը: Հողվածում պատմաիրավական վերլուծության միջոցով բացահայտվում է աշխարհիկ պետության գաղափարի ծագումը և հետագա զարգացման ընթացքը:

Հիմնարրառեր- Աշխարհիկ պետություն, խղճի ազատության իրավունք, պետությունից եկեղեցու տարանջատում, կրոն, արեիզմ:

Աշխարհիկ պետության գաղափարի նախնական ըմբռնման և հետագա համապարփակ ուսումնասիրման համար հարկավոր է ամենից առաջ բացահայտել պետությունից եկեղեցու առանձնացման պատմաիրավական շարժառիթները, դրանց ծագման ելակետերը և հետագա զարգացման ուղիները:

Խրթին է միարժեքորեն տեղորոշել աշխարհիկ պետության գաղափարի ծագումը: Ակներև է այն փաստը, որ պետության աշխարհիկությունը մշտապես ուղիղ համեմատական է եղել հոգևոր իշխանության տնտեսական-քաղաքական ազդեցության սահմանափակմանը: Եկեղեցու կալվածատիրական նկրտումների դեմ ուղղված կրոնա-քաղաքական «ձեռնարկներ» իրականացվել են տակավին վաղ միջնադարից, երբ հոգևոր իշխանությունը արդեն ձևավորել էր համակարգված հիերոկրատիկ կառուցվածք և առեղծի կշիռ ուներ հասարակա-քաղաքական հարաբերություններում: Պետության և հասարակության աշխարհիկացման յուրօրինակ դրսևորումներ կարելի է համարել Պապ թագավորի ռեֆորմները Մեծ Հայքում, «Պատկերամարտության շարժումը» Բյուզանդիայում և այլն: Սակայն, հարկ է ընգծել, որ աշխարհիկ և հոգևոր իշխանությունների տարանջատման հիմնահարցերն առավելապես կրում են Միջնադարյան Եվրոպայի փիլիսոփաների այլախոհական մտքի ազդեցությունը:

Վաղ կապիտալիստական հարաբերությունների սաղմնավորմանը զուգահեռ Իտալիայում ծնունդ առավ և Եվրոպայում տարածվեց Վերածննդի դարաշրջանը: Վերջինիս գաղափարական դարբնոցում թրծվեցին այնպիսի աշխարհիկ փիլիսոփայական ուղղություններ, ինչպիսիք էին քննադատական ռեալիզմը, հումանիզմը, որոնք ազատագրելով մարդուն կրոնական ինքնապաշա-

րումից՝ հռչակեցին նրա՝ որպես բարձրագույն արժեք, բնության և տիեզերքի առանցքային տարր, կարևորեցին անկաշկանդ, նախաձեռնող մտքի և բանականության վրա հիմնված մարդակենտրոն աշխարհայեցողությունը: Այս շրջանում, երբ տակավին իրավական-քաղաքական միտքը պարուրված էր կրոնական պատկերացումների ոգով, իսկ Կաթոլիկ եկեղեցու հավատաքննության աստյանը, (ինկվիզիցա) անողոր դատաստան էր տեսնում այլադավանության և այլակարծության ցանկացած դրսևորման նկատմամբ, հրապարակ իջան քաղաքական գործիչներ, տեսաբաններ, որոնք առաջադրեցին կրոնական հանդուրժողականության ապահովման, Կաթոլիկ եկեղեցու ներքին վերակազմավորման, պետությունից անջատման և նրա ենթակայության տակ անցնելու հիմնահարցերը: Առաջիններից մեկը, որը սահմանազատեց աշխարհիկ և հոգևոր իշխանությունները՝ յուրաքանչյուրին վերապահելով սեփական գործունեության ոլորտը, համարվում է վաղ հումանիզմի նշանավոր ներկայացուցիչ, իտալացի բանաստեղծ Դանթե Ալիգիերին: Նրա քաղաքական հայացքները ամփոփվեցին «Միապետություն» («De Monarchia») աշխատության մեջ՝ կանխորոշելով պետություն-եկեղեցի հարաբերությունների արմատական վերանայման նոր կառուցակարգեր [1, էջեր 327-346]: Պապին և Միապետին այլաբանորեն նույնացնելով արևի և լուսնի հետ՝ Դանթեն գրում է «Աստված ստեղծել է երկու հսկայական լուսատուներ, մեծ և փոքր, որպեսզի մեկը լուսավորի առավոտյան, իսկ մյուսը գիշերը: Ընդ որում, նրանք դա հասկանում են որպես այլաբանական խոսք՝ համեմատելով այն երկու իշխանությունների հետ՝ հոգևոր և աշխարհիկ» [2, էջ 149]:

Դանթեն ակտիվորեն ներգրավված էր Իտալիայի քաղաքական գործընթացների մեջ և սկզբնա-

www.journal.lawinstitute.am

կան շրջանում հարում էր գվելֆների քաղաքական հոսանքին, որոնք լինելով պապական իշխանության կողմնակիցներ՝ ընդգծված հակամարտության մեջ էին միապետի համակիրների՝ գիբելինների հետ՝ կանխորոշելով պետության և եկեղեցու առճակատումը: Սակայն գվելֆների հետ ունեցած տարընթերցումները գաղափարական կտրուկ շրջադարձ են կատարում Դանթեի մոտեցումներում: Ֆլորենցիայի ազատագրման և Իտալիայի միավորման հեռահար նպատակ ընկալվում է արդեն միապետը՝ իր աշխարհիկ իշխանությամբ: Պնդելով, որ աշխարհիկ իշխանությունը չի կարող կախման մեջ լինել հոգևորից՝ Դանթեն աշխարհի խաղաղության ապահովման երաշխիքը տեսնում էր միասնական համաշխարհային աշխարհիկ պետության կազմավորման տեսլականի մեջ, որը կզլխավորեր աստծո պատվիրակ միապետը (կայսրը) [3, էջեր 419-447]: Աշխարհիկ և հոգևոր իշխանությունների տարանջատման սկզբունքը այլաբանորեն արտահայտվում է նաև իտալացի մտածողի «Աստվածային կատակերգություն» հանրահայտ երկում, որտեղ Դանթեն գրում է

«Հռոմ, որ աշխարհին տվել է նրա լավագույն կառուցվածքը

Ուներ երկու արևներ, այնպես, որ դա տեսանելի էր,

Որտեղով անցնում էին աստվածային և երկրային ուղիները...» [4, Песнь 16]:

Աշխարհիկ պետության գաղափարը իր սաղմնավորման ակունքներում նշմարվում է նաև իտալացի մտածող, Փարիզի համալսարանի ռեկտոր Մարսիլիուս Պաղուանցու հայացքներում: Պաղուանցին առավել հանդուգն հարցադրումներ վերհանեց և ընգծված կերպով հակադրվեց կրոնական վերնախավին՝ վրդովելով պապական իշխանության հեղինակությունը [5, էջ 447]: Նա գտնում էր, որ գերագույն իշխանությունը պետք է պատկանի միայն աշխարհիկ (թագավորական) իշխանությանը, իսկ Կաթոլիկ եկեղեցին պետք է գերծ մնա աշխարհիկ իշխանությանը բնորոշ գործառույթներից և ապաքաղաքականացվի: Պաղուանցին պնդում էր, որ հոգևորականը չի կարող ներկայացուցիչ հանդիսանալ աստվածային և երկրային կյանքի ճամփաբաժանում, և նրա զբաղեցրած դիրքը սուկ խորհրդանշական բնույթ ունի: Պաղուանցին հստակ գատորոշում էր մարդկային օրենքները աստվածայինից: Վերջինս հաստատվում է միայն Աստծո կողմից և արտահայտվում Սուրբ Գրքում, իսկ դրանից դուրս գործող մյուս բոլոր կանոնները և սկզբունքները կազմում են մարդկային օրենքները, որոնք ստեղծվում են մարդու կողմից [6, էջ 133-

140]: Լինելով ջատագովը մեկ միասնական օրենսդրության ձևավորման, նա ընդգծում էր, որ բոլոր մարդիկ՝ թե՛ աշխարհիկ և թե՛ հոգևոր պարտավոր են ենթարկվել մարդու իրավունքների պարտադիր նորմերին [7, էջ 288]: Պաղուանցու հեղինականած «Խաղաղության պաշտպանը» («Defensor pacis») հանրահայտ աշխատությունը, որը ոչ միայն շեշտադրում էր աշխարհիկ և կրոնական այլ նաև օրենսդիր և գործադիր իշխանությունների առանձնացման հիմնահարցը, ըստ էության, դարձավ «Ռեֆորմացիայի» տեսական-գաղափարական հիմնասյունը: Պապական իշխանության նկատմամբ քննադատական համանման վարքագիծ է դրսևորել նաև Պաղուանցու գաղափարակից, նոմինալիստ Ուիլյամ Օկկամը: Նա իր «Երկխոսություն», «Ութ հարցեր պապական իշխանության մասին» աշխատություններում սուր քննադատության է ենթարկում Կաթոլիկ եկեղեցուն՝ պաշտպանելով միապետական իշխանության գերակայությունն ու ամբողջականությունը: Միևնույն ժամանակ, Օկկամը առաջադիմական դատողություններ է անում ի բնե բոլոր մարդկանց հավասարության, հավատքի ազատության, պետության կողմից համընդհանուր շահի պահպանման, իրավունքի՝ որպես հասարակական հարաբերությունների հիմնական կարգավորչի, բնական և պոզիտիվ իրավունքի ներդաշնակության հարցերի վերաբերյալ: Հատկանշական է, որ վերոնշյալ իտալացի մտածողները լինելով հոգևոր-կրոնական դասի անխնայ քննադատներ և աշխարհիկ պետության գաղափարի սերմանողներ, հանդես չէին գալիս Աստծո բացառման, հասարակական գիտակցությունից օտարման և աստվածխոռվության դիրքերից, այլ հակառակը՝ ընդգծում էին Աստծո՝ որպես անքննելի գերբնականության իրողությունը, իսկ միապետի իշխանությունը բխեցնում աստծոց:

«Բարենորոգչական շաժման» սկզբնավորման գործում հիմնարար ներդրում ունեցավ նաև Օքսֆորդի համալսարանաի պրոֆեսոր, աստվածաբան Ջոն Ուիկլիֆը, որին երբեմն անվանում են Ռեֆորմացիայի նախահայր [8, էջ 13]: Նա մերժեց եկեղեցու միջնորդի դերը մարդու և աստծո միջև, ի պաշտպանություն միապետական իշխանության ջատագովեց եկեղեցական հողերի աշխարհիկացման գործընթացը՝ հոգևոր դասի իշխանությունը ստորադասելով աշխարհիկ իշխանությանը: Ուիկլիֆի գաղափարները առավել ցայտուն արտացոլվեցին Չեխիայի ռեֆորմիստական շարժման տեսական հիմքերում՝ մեծ ազդեցություն թողնելով վերջինիս առաջնորդ Յան Հուսի գաղափարական մոտեցումների ձևավորման վրա:

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

16-րդ դարի վերջում Գերմանիայում, իսկ հետագայում նաև եվրոպական շատ երկրներում ժողովրդական լայն շարժում ծավալվեց Կաթոլիկ եկեղեցու դեմ: Գերմանիան ապրում էր տնտեսական և քաղաքական սուր ճգնաժամ, անկում էր ապրում առևտուրը, հողագործությունը, արհեստագործական արդյունաբերությունը, իսկ հոգևոր և աշխարհիկ կալվածատերերը և քաղաքական բուրժուազիան ժողովրդին ճնշում էին ծանր հարկերով: Այս պատմական ժամանակաշրջանում սուր բնույթ է ստանում ապակրոնականացման, աշխարհիկացման (secularization) գործընթացը, որի նախաձեռնողներն էին կրոնական գործիչներ Մարտին Լյութերը, Թոմաս Մյունցերը՝ Գերմանիայում, Հանս Թաուսենը՝ Դանիայում, Ուլրիխ Յվինգլին, Ժան Կալվինը՝ Շվեյցարիայում, Ջոն Նոքսը՝ Շոտլանդիայում, Թոմաս Կրանմերը, Հյու Լատիմերը՝ Անգլիայում և ուրիշներ: Ռեֆորմացիայի արդյունքում աստվածակենտրոն իրավաբանական աստիճանաբար իր տեղը զիջեց մարդակենտրոն աշխարհայեցողությանը: Կաթոլիկ եկեղեցուց անջատված կրոնական զանազան հոսանքները այլընտրանքային մոտեցումներ առաջադրեցին, որով խարխվեց քրիստոնեական դոգմաների արքիմատիկ բնույթը, իսկ Աստվածաշունչը կորցրեց իր հեղինակությունը [9, էջեր 21-25]: Անշուշտ Կաթոլիկ եկեղեցու կրոնական դոգմատիզմի դեմ ուղղված բարենորոգչական «արշավը» ծնեց մեկ այլ ոչ պակաս դոգմատիկ ուղղություն՝ ի դեմս բողոքականության՝ նորանոր պառակտումների հեռանկար խոստանալով, սակայն արդարացված չի լինի, եթե չասենք, որ նույն շարժումը կտրեց միջնադարյան իրավաքաղաքական և կրոնական մտքի նեղ կարծրատիպությունը՝ ճանապարհ հարթելով մարդու այնպիսի հիմնարար իրավունքներից մեկի համար, ինչպիսին է մտքի, խղճի և կրոնի ազատության իրավունքը:

Աշխարհիկ պետության հայեցակարգի ձևավորման շրջանում ի հայտ են գալիս աշխարհիկ գիտությունը, արվեստը, տիեզերքի վերաբերյալ աշխարհիկ ընկալումը: Կրոնական դոգմաների և պատկերացումների, ինչպես նաև կանոնական իրավունքի աստիճանական թուլացման հետ մեկտեղ ձևավորվում է աշխարհիկ իրավագիտակցությունը. ամրագրված իրավական նորմերը դառնում են հասարակական կյանքի հիմնական կարգավորիչներ:

Ընգծելով աշխարհիկ պետության գաղափարի զարգացման գործում Բարենորոգչական շարժման ծոցում ձևավորված տեսությունների և առաջադրած սկզբունքների կարևորությունը, պատեհ ենք

համարում հիշատակել այդ շարժման սկզբնավորման ակունքներում կանգնած լիդերներից մեկի՝ Մարտին Լյութերի տեսական ներդրումը: Բրիտոնյա աստվածաբան, Վիտտենբերգի համալսարանի պրոֆեսոր Մարտին Լյութերը իր «Աշխարհիկ իշխանության մասին» («On Secular authority») գիտական աշխատությունում (1523թ.) գրում է, որ «եթե ամբողջ աշխարհը կազմված լիներ իրական քրիստոնյաներից (իրական հավատացյալներից), ապա ոչ իշխանների, ոչ թագավորների, ոչ սրի և ոչ էլ օրենքի կարիք կլիներ: Սակայն մարդկանց միայն փոքրաթիվ մասն է իրեն քրիստոնյայի պես պահում, չարերը միշտ ավելի շատ են, քան բարեպաշտները: Այդ պատճառով աստված հաստատել է երկու կառավարման ձև՝ հոգևոր (իրական հավատացյալների համար) և աշխարհիկ (չարերին զուգորդ, արտաքին խաղաղությունն ու հանգիստը նրանց պահպանել ստիպող): Բայց աշխարհիկ իշխանության օրենքները տարածվում են մարմնից և ունեցվածքից ոչ հեռու: Աշխարհիկ իշխանությունը չունի ոչ իրավունք, ոչ էլ ուժ՝ մարդկանց օրենքներ թելադրելու համար: Այն ամենը ինչ կապված է հավատքի հետ, պետք է լինի ազատ: Յուրաքանչյուրի խղճի գործն է՝ ինչպես է նա հավատում կամ չի հավատում» [10, էջեր 108-110]:

Աշխարհիկ պետության հայեցակարգի նշանավոր ներկայացուցիչ իտալացի փիլիսոփա և քաղաքական գործիչ Նիկոլո Մաքիավելին քրիստոնեության՝ որպես պետական գաղափարախոսության, հակառակորդներից էր: Մաքիավելին որպես պատմության շարժիչ ուժ դիտարկում էր մարդկային եսասիրությունը, որի դեպքում առաջին պլան էին մղվում մարդկային բնույթի արատավոր կողմերը: Ռուս ուղղափառ եկեղեցու արքեպիսկոպոս Ա. Վ. Մենը արդարացիորեն նկատել է, որ «Մաքիավելին արդարացնում է ամենամոժեղ մարդկային կրքերից մեկը՝ իշխանության ձգտումը» [11, էջ 99]: Այդ պատճառով Մաքիավելին առանձնացնում է քաղաքականությունը ոչ միայն բարոյականությունից, այլև կրոնական կանոններից: Հենց նա է հանդիսանում բացարձակ, ոչնչով չսահմանափակված իշխանության հայեցակարգի հիմնադիրը, որը ձևակերպել է «Տիրակալը» հայտնի աշխատությունում:

Աշխարհիկ պետության հայեցակարգի և հատկապես նրա բաղադրատար համարվող մտքի և խղճի ազատության զարգացման գործում նշանակալի ներդրում ունի ֆրանսիացի աստվածաբան Սեբաստիան Կաստելլոն: Նա՝ որպես անհանդուրժողականության և հավաքանքի դեմ պայքարի դեղամիջոց, առաջադրում էր խղճի ազատության

սկզբունքը, իսկ որպես թեոկրատական պետության հակակշիռ՝ առաջ էր քաշում պետության և եկեղեցու առանձնացումը [12, p. 31-56]: Փաստորեն այլախոհական ազատամտության հենքի վրա սաղմնավորվեց այնպիսի քաղաքակրթական արժեք՝ ինչպիսին է խղճի ազատության իրավունքը:

Աշխարհիկ պետության գաղափարը վերստին արժևորվեց Ռենեսանսի և Ռեֆորմացիայի գաղափարական շարունակություն համարվող Լուսավորության դարաշրջանում:

Պետության և եկեղեցու առանձնացման դոկտրինը խորությամբ զարգացրեց անգլիացի լուսավորիչ, փիլիսոփա Ջոն Լոկը: Նրա կարծիքով, եկեղեցին ազատ և կամավոր հիմունքներով միավորված մարդկանց հանրույթ է՝ աստծո պատվին արժանանալու համար, իսկ պետությունը քաղաքացիական բարիքների պահպանման և ընդլայնման նպատակով մարդկանց միավորում: Միախառնել այս երկու տարբեր ծագում, նպատակ և գործառույթ ունեցող երևույթները նույնն է, թե համակցել այնպիսի անհամատեղելի երևույթներ, ինչպիսիք են երկիրն ու երկինքը [13, էջ103]: Ըստ Լոկի, անհանդուրժողականություն ծնող հիմնական պատճառը եկեղեցուն իշխելու տենչն է, որին վերջ տալու համար հարկավոր է սահմանազատել աշխարհիկ և հոգևոր ոլորտները, մասնավորապես, պետությունն ու եկեղեցին, հակառակ պարագայում «եթե դա տեղի չունենա, ապա անհնար կլինի սահմանափակել այն մարդկանց միջև առկա վեճերը, որոնց համար հոգու փրկությունը և պետության շահը կամ թանկ է, կամ բնորոշվում է որպես այդպիսին»: Հատկանշական է նաև այն փաստը, որ Լոկը ոչ միայն տարանջատում է պետությունն ու եկեղեցին, այլև կրոնական և քաղաքացիական օրենքները՝ ընգծելով, որ «այն ինչ թույլատրվում է պետության կողմից՝ չի կարող արգելել եկեղեցին»:

Հարկ է արձանագրել այն փաստը, որ եկեղեցին պետությունից անջատելու հետևողական գործընթացը սկիզբ դրվեց ավատատիրական հասարակական-տնտեսական ֆորմացիայից կապիտալիզմին անցնելու պատմափուլում: Հայտնի է, որ այդ անցումը նախանշվեց բուրժուադեմոկրատական հեղափոխություններով, որոնցից՝ մասնավորապես, Ֆրանսիական բուրժուական հեղափոխությունը գաղափարական և գործնական առաջամարտիկը դարձավ աշխարհիկ պետության ձևավորման գործընթացում [14, էջ 4]: Ժողովրդավարական կարգախոսների ներքո ծավալվող հեղափոխության ալիքը նշանավորվեց քաղաքացիական պատերազմով, արյունալի տեռորով, որի թիրախ դարձան հատկապես միապետական կար-

գերն ու եկեղեցին: Այդ պայքարի գաղափարական, տեսական հենքը ապահովեցին ֆրանսիական մատերիալիստ-լուսավորիչները՝ Ժ.Լամետրին, Պ.Հոլբախը, Վոլտերը, Դ.Դիդրոն, Կ.Հելվեցիուսը և այլք, որոնց վրա իր հերթին հիմնարար ազդեցություն էր գործել ֆրանսիացի լուսավորիչ Պ. Բեյլի՝ «ոչ թե բանականությունը պետք է ենթարկվի հավատին, այլ հավատը պետք է ենթարկվի բանականությանը» հիմնադրույթը: Այս տեսական մեկնակետից ելնելով ֆրանսիացի «մարտնչող մատերիալիստները» կրոնը հակադրեցին բանականությանը և անողորմ հարձակում սկսեցին Կաթոլիկ եկեղեցու դեմ՝ հրապարակ նետելով նրան ուղղված «ճգմենք սոդոմի գլուխը» նշանաբանը: Հակակրոնական շարժումը սուր բնույթ ընդունեց հատկապես քրիստոնեության պարագայում, որի հետևանքով ազգայնացվեցին եկեղեցական հողերը, փակվեցին մի շարք եկեղեցիներ: Փիլիսոփայության դոկտոր, պրոֆեսոր Վ. Ն. Կուզնեցովը իր կազմած «Թող չքվի խավարը» գրքի ներածության մեջ նշում է, որ ֆրանսիացի լուսավորիչների պայքարն ընդդեմ կրոնի ու եկեղեցու ընդհուպ մինչև 18-րդ դարի կեսը ծավալվում էր դեիզմի դրոշի ներքո, այսինքն մի կողմից նրանք աստծոն ընդունում էին որպես աշխարհի արարիչ, մյուս կողմից պաշտպանում էին այն դրույթը, որ գերբնական ուժերը չեն միջամտում բնության և հասարակության զարգացմանը: Սակայն հարկ է ընդգծել, որ մարտնչող մատերիալզմի տեսաբանները աստիճանաբար հաղթահարեցին դեիզմի սահմանափակվածությունը և բացահայտ աթեիստական կողմնորոշում որդեգրեցին:

Աշխարհիկացման գործընթացի վրա շոշափելի ազդեցություն է գործել բնական իրավունքի հայեցակարգը, ինչպես նաև, քաղաքական և քաղաքացիական ազատությունների՝ հատկապես մտքի, խղճի և դավանանքի ազատության արմատավորումը: Պայքարելով ֆեոդալիզմի դեմ, բուրժուազիան հանդես եկավ նաև մարդու խղճի վրա եկեղեցական-ֆեոդալական բռնության դեմ, պնդելով, որ եկեղեցին պետք է անջատվի պետությունից և քաղաքացիներին իրավունք տրվի ինքնուրույն որոշելու իրենց կրոնական պատկանելության հարցը: Այդ իրավունքն էլ բնութագրվեց որպես խղճի ազատություն [15, էջ 178]:

Նոր դարաշրջանում Եվրոպայի կողմից որդեգրած աշխարհիկ սկզբունքները հիմք դրեցին պետաեկեղեցական հարաբերությունների նոր մեկնակետին՝ կանխորոշելով աշխարհիկ պետությունների կազմավորումը: Ֆրանսիան առաջինը աշխարհում ընդունեց օրենք եկեղեցու և պետության առանձնացման մասին, որով ուժը կորցրած ճա-

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

նաչվեց 1801թ. Նապոլեոն Բոնապարտի և Հռոմի Պիոս 8-րդ պապի միջև ստորագրված Կոնկորդատը [16, էջ 21]: Ֆրանսիական աշխարհիկ պետության մոդելը (Laï cisme) դարձավ ընդօրինակելի մի շարք եվրոպական պետությունների համար:

Հարկ է ընգծել, որ Եվրոպայից աշխարհագրապես կտրված ԱՄՆ նույնպես գերծ չմնաց պետության աշխարհիկության սկզբունքի ամրագրման գործընթացից: Այս առիթով ուշագրավ է ԱՄՆ-ի Անկախության հռչակագրի հեղինակ, Թոմաս Ջեֆերսոնի պատասխան նամակը Գեներերիի բապտիստների ասոցիացիային, որը դարձավ ԱՄՆ-ի՝ որպես աշխարհիկ պետության հայեցակարգային ուղենիշը: Նամակում Թ. Ջեֆերսոնը մասնավորապես ընգծում էր. «Ես համակարծիք եմ Ամերիկայի ժողովրդի այն համոզման հետ, որ օրենքը չպետք է օժանդակի որևէ կրոնի հաստատմանը կամ խոչընդոտի դրա ազատ իրացմանը, այդպիսով կառուցելով բաժանարար պատ՝ պետության և եկեղեցու միջև» [17, էջ 455]: Հատկանշական է, որ ԱՄՆ-ի 1787 թ. Սահմանադրության տեքստում չկան եկեղեցին պետությունից անջատելու և կրոնական պաշտամունքներն ազատ կատարելու վերաբերյալ հոդվածներ: Դրանք մտցվեցին 1791թ. ընդունված «Իրավունքների մասին բիլլում»:

Ֆրանսիական լուսավորիչների մատերիալիստական գաղափարախոսությամբ թրծված կոմունիստ տեսաբանները յուրովի իմաստավորեցին պետություն-եկեղեցուց անջատելու ապա և հասարակական կյանքից դուրս մղելու դոկտրինը՝ կանխորոշելով բոլշևիկյան աստվածամերժական համակարգի ստեղծումը: Հատկանշական է, որ Կոմունիստական կուսակցության երկրորդ համագումարում (1903թ.) որպես ծրագրային դրույթ՝ սահմանվեց խղճի անսահման ազատությունը և եկեղեցու անջատումը պետությունից, իսկ դպրոցը՝ եկեղեցուց [18, էջ 36]:

Այսպիսով՝ ամբողջացնելով կատարված վերլուծության արդյունքները՝ կարող ենք անել հետևյալ եզրահանգումները.

ա) Աշխարհիկ պետության գաղափարը վաղ միջնադարից հասունացած և էվոլյուցիոն զարգացման ուղի անցած քաղաքակրթական արժեք է, որի շնորհիվ մշակույթը, գիտությունը, իրավունքը, հասարակական կյանքը ձեռքագատվեց կրոնական միակողմանի մոտեցումներից և պետական կառավարման ինչպես նաև քաղաքականության վրա ունեցած ահռելի դերակատարությունից:

բ) Թեև աշխարհիկ պետության առաջացումը մեծ մասամբ նախանշվեց եկեղեցու դեմ պայքարով, որոշ դեպքերում՝ վերածվելով նույնիսկ աստվածամարգության, այդուհանդերձ, իր էությամբ այդպիսի պետությունը չդիտարկվեց աստվածամերժական, այլ սահմանազատելով պետական և կրոնական ոլորտները՝ դարձավ մտքի և խղճի ազատության իրավունքի ապահովման հուսալի պատվար:

գ) Պետության և եկեղեցու առանձնացումը՝ որպես աշխարհիկ պետության գաղափարի կենսագործման հիմք, առաջին անգամ ամրագրվեց Ֆրանսիայի Հանրապետության իրավունքի նորմերում՝ կանխորոշելով դրա հետագա տարածումը աշխարհի բազմաթիվ երկրներում:

դ) Պետության և եկեղեցու առանձնացումը՝ որպես աշխարհիկ պետության գաղափարի կենսագործման հիմք, առաջին անգամ ամրագրվեց Ֆրանսիայի Հանրապետության իրավունքի նորմերում՝ կանխորոշելով դրա հետագա տարածումը աշխարհի բազմաթիվ երկրներում:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐ

1. Davis D., Seeds of the Secular State: Dante's Political Philosophy as Seen in the De Monarchia, Journal of Church and State, Volume 33, Issue 2, 1 March 1991, Pages 327–346.
2. H. Aurelia The De Monarchia of Dante Alighieri Published: Boston Houghton, Mifflin and Company, 1904.
3. Голенищев-Кутузов И. Н. Данте Алигьери. Малые произведения. - М., 1968.
4. Алигьери Д. Божественная комедия Чистилище Песнь шестнадцатая. Перевод М.Лозинского, издательство «Правда», М.: 1982.
5. Patrick J. Geary, «Readings in Medieval History», 5th Edition, University of Toronto Press, Canada, 2016.
6. Ключко Б. И. Законодатель в трактате Марсилиуса Падуанского «Защитник мира» Вестник СПбГУ. Сер. 2. 2015. Вып. 2.
7. Падуанский М. Защитник мира Defensor pacis, науч. ред., вступит. ст., примеч. Г. П. Лупарева, М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2014.
8. Murray T. The Life of John Wycliffe. Publisher, John Boyd, Edinburgh 1829.
9. Պապյան Ռ. Ա., «Արդի իրավունքի քրիստոնեական սկզբունքները», գիտ. խմբ.՝ Գ.Գ. Հարությունյան. Մ.Ա.Ս. Էջմիածին, 2002թ.

10. Christian Social Teachings: A Reader in Christian Social Ethics from the Bible to the Present. George W. Forell, Editor, Fortress Press, Minneapolis, 2013

11. Мень А. В. Религия, культ личности и секулярное государство (заметки историка религии): На пути к свободе совести/ Под ред. Тябикова Т.Б. Москва, 1989.

12. Hillar M. Sebastian Castellio and the struggle for freedom of conscience, Essays in the Philosophy of Humanism, eds, D. R. Finch and M. Hillar, Vol. 10, 2002,

13. Локк Дж. Послание о веротерпимости. Сочинения в трех томах: Т. 3.- М.: Мысль, 1988.

14. Տէրսէրեան Գ. «Եկեղեցի-Պետութիւն յարաբերութիւններ եւ նոր ազանդաւորականներ», Ներածական ակնարկ, Պէյրութ 2003թ.

15. Գորդիեանկո Ն.Ս. Գիտական արեւիզմի հիմունքներ, Լույս հրատարակչություն, Երևան 1982թ.:

16. Понкин И.В. П56 Столетие французского закона о разделении церквей и государства. - М.: Издательство Учебно-научного центра довузовского образования, 2005.

17. Dreisbach L. “Sowing Useful Truths and Principles”: The Danbury Baptists,

18. Thomas Jefferson, and the “Wall of Separation,” 39J. of Church & State 455,455 (1997).

Vare Torosyan
Аспирант общественного права
Европейской региональной образовательной академии

РЕЗИОМЕ

Происхождение и развитие светского государства: историко-правовой анализ

Одним из важнейших достижений человеческой истории является идея светского государства, в которой обобщаются такие концептуальные приоритеты, как, например, отделение государства от церкви, гарантия свободы мысли, совести и религии, светскость образования, сегодня в большей степени рассматривается как одна из основных ориентиров развития современного мира. В статье с помощью историко-правового анализа раскрывается происхождение и течение дальнейшего развития идеи светского государства.

Ключевые слова: Светское государство, право на свободу совести, отделение церкви от государства, религия, атеизм.

Vahe Torosyan
Postgraduate Student of Public Law of
European Regional Educational Academy

SUMMARY

Origin and development of the secular state: historical and legal analysis

One of the most important achievements of human history is the idea of a secular state, which summarizes such conceptual priorities as, for example, the separation of the state from the church, the guarantee of freedom of thought, conscience and religion, the secularity of education, is today more widely regarded as one of the main guidelines for the development of modern world. In the article, by historical and legal analysis, the origin and the course of further development of the idea of a secular state are revealed.

Keywords: Secular state, the right to freedom of conscience, the separation of church from the state, religion, atheism.